

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/4 2019 s. 2399-2410, TÜRKİYE

Derleme Makale

ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ NEREDE BAŞLAMALI, NEREDE BİTMELİDİR?

Derya ŞAHİN*

Geliş Tarihi: Temmuz, 2019

Kabul Tarihi: Kasım, 2019

Öz

Arkeoloji bilimi; eski eserler bilimi olarak da tanımlanır ve geçmişte insan elinden çıkmış her türlü nesneyi araştıran, bulan, tarif ve tasnif eden ayrıca anlamlandıran bir bilim dalı olarak tanımlanır.

Sanat tarihi ise görsel sanatların tarihsel evrimini inceleyen bir alandır. Hem sanat tarihi hem de arkeoloji maddi kültür ile ilgilidir, ancak sadece belirli nesnelere sanat tarihine uygun olarak düşünülür. Bu iki disiplin arasındaki ayrım hangi eserlerin hangi kategoriye dâhil edileceği hakkında çok zor bir kararı da vermeyi gerektirecektir. Hangi nesnelere veya eserlerin estetik değere sahip olduğuna karar vermek kolay bir iş değildir. Bu gibi nedenlerden dolayı sanat tarihi tanımı, arkeolojisinin disiplini ile birçok açıdan örtüşmesine neden olmaktadır.

Arkeoloji Bilimi giderek Sanat Tarihi alanından uzaklaşmaktadır. Yakın bir gelecekte arkeoloji tamamen sanat ve estetikten çok insanoğlunun dününü araştıran, bulan, açığa çıkartan, belgeleyen ve tasnif eden bir bilim dalı olacaktır. Böylece “Osmanlı Dönemi Kalıntıları” Sanat Tarihçileri mi, yoksa Arkeologlar mı kazmalıdır veya “Osmanlı Arkeolojisi”, Arkeolojinin mi yoksa Sanat Tarihinin mi alt uzmanlık alanı olmalıdır gibi tartışmalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Anahtar Sözcükler: Arkeoloji, sanat tarihi, sanat, tipoloji, üslup.

ARCHAEOLOGY AND ART HISTORY WHERE TO START, WHERE TO FINISH?

Abstract

The science of Archeology has been defined as a field that covers most of the objects that have been made and used in the past period of time. It is under the work description to find, research, describe and classify the artifacts. On the other hand, Art History is a field that investigates the visual arts. Archeology and Art History are both about material culture, but only specific objects have been identified as under art historian work description. It is not an easy job to determine which objects are ecstasically pleasing and which aren't. Between these two fields the identification and the classification of the objects would be needed first. From these reasons, art historian description has been overlapped with archeological discipline. The science of archeology has become more distant from art history as time progresses.

In near future archeology is going to be more than a field just determines art and aestheticism. It will be about the research on the history of people.

* Doç. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, dsahin@uludag.edu.tr

By this, it should be decided whether ‘Ottoman artifacts’ needs to be excavated by archeologists or art historians. It will conclude the arguments that have been done that Ottoman archeology is in the job description of archaeologists art historians.

Keywords: Archaeology, art history, art, typology, style.

Makalenin amacı; günlük hayatta sıklıkla maruz kaldığımız, kimi zaman mevcut durum nedeniyle açıklamakta zorlandığımız, eğitimi ve çalışma olanakları birbirine çok benzeyen, arkeoloji ve sanat tarihi alanında mevcut durumu, sorunları ve olası farklılaşma üzerine önerileri içeren bir çalışmayı bilim dünyası ve toplum ile paylaşmaktır. Ayrıca arkeoloji eğitimin nasıl olması gerektiği, uzmanlaşmanın son derece önemli olduğu günümüzde arkeologların istihdamına yönelik kriterlere dair bazı önerileri dillendirmektir. Bu yazı bir yerde günümüzü değerlendirerek geleceğe bakan, vizyon önerisi geliştirmeye çalışan, ayrıca merakla nereye gittiğimizi sorgulan bir yazıdır.

Giriş

Arkeolojik çevre ve yerleşimlerde insanlık geçmişinin maddi kalıntıları arkeologlar tarafından incelenir. Alan çalışması ve bilimsel yöntemleri birleştirerek, insanlar ve maddi dünya arasındaki ilişkiler hakkında derin düşünmek ve geçmişi öğrenmek istiyorsanız arkeoloji sizin konunuzdur. Arkeoloji bilimi; eski eserler bilimi olarak da tanımlanır ve geçmişte insan elinden çıkmış her türlü nesneyi araştıran, bulan, tarif ve tasnif eden ayrıca anlamlandıran bir bilim dalı olarak tarif edilir.

Sanat tarihi ise görsel sanatların tarihsel evrimini inceleyen bir alandır. İnsanlar tarafından tasarlanan herhangi bir şey ortaya çıktığı yere ve döneme özgü görsel nitelikler gösterir. Sanat tarihi genel olarak, sanat olarak tanımlanan nesnelere odaklanır; ancak bazı araştırmacılar güzel sanatlar veya batı sanatının ötesindeki öğeleri kapsamak için daha geniş çerçeveli bir spektrum oluşturmaktadırlar. Sanat tarihi belirli dünya kültürleri içerisinde eserlerin kökenlerini, üretim koşullarını, yapımcılarını, kullanılan yayılım alanını, imgelerin ve nesnelere işlevlerini, eleştirel kabullerini ve sonraki tarihi hakkında bilgi edinmeyi amaçlar. Sanat tarihi, tarihi eserlerin yorumunun yanı sıra, “görsel okuryazarlık” geliştirerek nesnelere eleştirel analizinde beceri sağlar.

Ancak çeşitli nedenlerden dolayı, ülkemizde arkeoloji ve sanat tarihi arasındaki ayrım sadece zamansal olarak benimsenmiş, Prehistorik Dönemler’den, Bizans Dönemi’ne kadar olan süreç arkeolojinin, daha sonraki dönemler ise (Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri ve sonrası) sanat tarihinin araştırma alanlarına bırakılmıştır. Bu durumun ciddi bir şekilde sorgulanması ve uzmanlık alanlarının daha net çizgilerle belirlenmesi gerekir. Aksi hâlde

1990'ların başlarında birbirinden ayrılan Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümlerinin birbirinden ayrılması anlamını yitirecektir¹.

Son yıllarda ülkemizde “Osmanlı Arkeolojisi” adında yeni bir uzmanlık alanı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu anabilim dalının Türkiye ayağı bugüne kadar oldukça sınırlı kalmıştır. Arkeoloji bilim dalı, Yeni Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisinin doktrinleri nedeniyle Osmanlı Arkeolojisine mesafeli durmayı tercih etmiştir (Tütüncü-Çağlar, 2017, s. 109-122). Bu nedenle de Cumhuriyet öncesi Türk Dönemi kendiliğinden farklı yaklaşımlara sahip tarihçilerin ve sanat tarihinin yön verdiği bir alan olmuştur².

Arkeoloji, Osmanlı İmparatorluğu'nda Saray'ın fazla dikkatini çekmemiştir, sadece imparatorluğun sonlarına doğru Osman Hamdi Bey'in girişimleri ile dönemin modasına uyularak İmparatorluk Müzesi (Müze-i Hümayun) kurulmuş ve Asar-ı Atika Nizamnamesi adıyla ilk kültür varlıklarını koruma yasamız çıkartılmıştır. Arkeolojiyi Osmanlı Dünyasının tek görülen yanı olarak sunan bu yaklaşım, çağdaşı imparatorluk müzelerine benzer şekilde arkeolojiyi sadece müze koleksiyonunu zenginleştiren bir aracı olarak görülmüştür. Bu nedenle de 19. yüzyıl dünyasında olduğu gibi Osmanlı'da da arkeolojinin sosyolojik ve metodolojik boyutları pek önemsenmemiştir. Ayrıca, 19. yüzyılın son on yılına kadar Türk –İslam mirasını okumanın ve hatta korumanın bilinci henüz oluşmamıştır. Ancak yine de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki arkeolojik araştırmaların yalnızca estetik kaygılardan ilham aldığını ve herhangi bir akademik ya da siyasi amacının olmadığını söylemek yanıltıcı olur (Tütüncü-Çağlar, 2017, s. 117).

Türk tarihçiliğinde arkeolojinin ve arkeolojik araştırmaların devlet tarafından gerçek anlamda desteklenmesine ilk olarak 1930'ların başlarında başlanmış ve böylece arkeoloji ülkemizde bağımsız bir bilim disiplini olmuştur (Tütüncü-Çağlar, 2017, s. 117). Avrupa'dan ithal edilen bilim dallarından birisi olan arkeoloji araştırmalarında, batı dünyasında olduğu gibi Greko-Romen eserlere vurgu yapan güçlü bir Avrupa etkisi dikkat çekmektedir. Bu nedenle arkeoloji biliminin başlangıç evrelerinde metodolojiden kısmen uzak kaldığı gözlemlenmektedir. Hatta bazı batılı bilim insanları, Türk arkeologların yakın dönem Türk Arkeolojisi yerine, onlara daha uzak olan ve romantik gelen Yunan ve Roma Arkeolojisine daha fazla ilgi duydukları gibi yorumlar yapmalarına neden olmuştur.

¹ 90'lı yıllarda arkeoloji ve sanat tarihi bölümlerinin ayrılmış olmasının temel nedeni özellikle ekstremitelerde bulunan üniversitelerin bölüm kadrolarının güçlenmesi ve farklı zaman dilimleri üzerine çalışılmasından kaynaklanmaktadır. İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerde bu bölümlerin çok erken tarihlerden itibaren ayrı bölümler halinde kuruldukları görülür. Detaylı bilgi için bk. Çal, 2014, s. 98-99.

² Tütüncü-Çağlar, 2017, s. 110-111. Yapılan çalışma Osmanlı Arkeolojisi alanında var olan başlıca sorunlara odaklanmıştır. Tabii ki, Osmanlı Dönemi Arkeolojisi ile Osmanlı Arkeolojisinin farklı anlama geldiğini göz ardı etmemek gerekir.

Arkeoloji ve Sanat Tarihinin Ortak Yönleri

Hem sanat tarihi hem de arkeoloji maddi kültür ile ilgilidir, ancak sadece belirli nesnelere sanat tarihine uygun olarak düşünülür. Klasik Arkeoloji biliminin önemli uzmanlarından R.R.R. Smith, arkeoloji ve sanat tarihi arasındaki ayrımı “eserler ve sanat eserleri” olarak basit ve oldukça net bir biçimde birbirinden ayırmaktadır (Taylor et al., 1994, s. 263). Yani bu farklılığı insan elinden çıkmış eserler ve sanat eserleri olarak düşünmek gerekmektedir. Bu iki disiplin arasındaki ayrım hangi eserlerin hangi kategoriye dâhil edileceği hakkında çok zor bir kararı da vermeyi gerektirecektir. Sanat Tarihi estetik açıdan hoş nesnelere tarihi üzerine çalışır. Arkeoloji ise bunun aksine, geçmiş insan faaliyetlerine ait tüm kalıntıları (sosyal, ekonomik, dini yani arkeolojik kaynak ne olursa olsun) estetik ve sanat değeri ne olursa olsun araştırmaktadır (Engelmark - Linderholm, 1997, s. 9-13).

Bununla birlikte, hangi nesnelere veya eserlerin estetik değere sahip olduğuna karar vermek kolay bir iş değildir. Eser ile sanat eseri arasında keskin bir ayrım çizgisi yoktur ve gerçekten de yüksek bir çakışma derecesine sahiptirler. David Freedberg'in belirttiği gibi (Freedberg, 1994, s. 394), “Batı'nın sanat objeleri, tamamen estetik olanların ötesine geçen işlevlere sahiptir”. Sanat eseri dediğiniz şey bir takım estetik kriterlere sahip olmalıdır. Eğer biz sanat tarihi görsel imajlarla ilgilidir dersek, bu eserlerin görsel ve estetik değerlerini de açıklamak zorunda kalmamız gerekir. Ancak bu görsel imgelerin estetik niteliklerini, bunları incelemek için değerlendirmek veya derecelendirmek zorunda değiliz. Bu gibi nedenlerden dolayı sanat tarihi tanımı, arkeolojisinin disiplini ile birçok açıdan örtüşmesine neden olmaktadır.

Brunilde S. Ridgway, sanat tarihinin en geleneksel endişelerinden birine atıfta bulunarak, antik sanatı grup ya da tek usta çalışmalarını belirlemeye çalışmıştır. Sir John Beazley Yunan vazolarında sanatçıların tanımlanması ve stillerinin belirlenmesi konusunda önemli adımlar atmıştır. Öznenin tanımlanması ve anlaşılmasını sağlayan ikonografi hem arkeolojinin hem de sanat tarihinin önemli bir yöntemidir.

Ridgway, ayrıca, kronoloji ve üslupla ilgili geleneksel kaygıların, sanatın geçmişte tarihsel yöntemlerle göreceli olarak tarihlenmesine dayandığına işaret etmektedir. Multidisipliner ya da interdisipliner arkeoloji çalışmalarında mutlak tarihleme bilgileri yer almaktadır. Ridgway, teknik sürece ait ilginin de gittikçe arttığına işaret etmektedir (Ridgway, 1986, s. 7-23). Örneğin, heykeltıraşlık eserleri stil kritik yöntemiyle tarihlenem artık yerini git gide multidisipliner araştırmalara bırakmakta ve genellikle mermerlerden alınan parçalar üzerindeki izotop analizleri ya da metalürji gibi sofistike modern teknolojilerden yararlanılmaktadır. Atölye üretimleri, yoğun üretim, malzeme, taş ocağı organizasyonları ve

ihracat, ticaret gibi antik kültürü anlamaya yönelik deneysel araştırmaların sayısı her geçen gün artmaktadır (Ridgway,1986, s. 13-15).

Tarz ve tipoloji sadece eski dünya ile ilgili değildir, her dönemde bundan bahsedebiliriz. Bu bağlamda arkeoloji ve sanat tarihi disiplininin farklı bir yakınlığı daha ortaya çıkar. Tarz kelimesi genellikle çok net olmamakla birlikte kısmen de sübjektiftir. Fakat üslup tanımı farklı kişilerin, dönemlerin ve mekânların düşüncelerini ifade etmek için farklı anlam tonlarını kapsayacak kadar geniş olabilir. Sanat tarihinin babalarından biri olan Heinrich Wölflin, stili her yaşa özgü ünük bir kavram olarak görmektedir. Stil gelişimini ve kişisel gelişimi her yaşa uygun olarak kendi içinde kişisel stil, okul stili, ülke stili, ırk stili gibi katmanlara ayırmıştır (Wölflin, 1950, s. 6). Tarz, tercihleri baskın bir şekilde yönetir, Leonard Meyer'in üslubun insan davranışında ya da insan davranışının ürettiği eserlerde, bir modelin replikasyonu olarak yorumlanmasıyla yankılanmıştır (Meyer, 1987, s. 21-71). Bu yorum her iki disiplinde de aynı kavramlara atıfta bulunduğunu gösteren, arkeoloji ve sanat tarihi anlamını kapsar. Timothy Taylor, "stil" ibaresinin "sanat" kelimesinin yerine "kültürel açıdan daha duyarlı olmayı deneyen arkeologlar tarafından ikame edildiğini iddia eder. Arkeologlar stil terminolojisini kullanarak kendilerini daha rahat hissediyorlar, demektedir. Sanat ve arkeoloji ifadesi genellikle ayrılmaz biçimde bağlı olan tanıdık bir çift söz olsa bile, belki de sanat karşısında temel bir önyargıya sahiptir.

Sanat tarihinde ve arkeolojide kullanılan terminoloji ve tipolojiye ait kavramlar genellikle Alman ekolünden kaynaklandığı için birbirlerine oldukça yakınlık göstermektedirler³. Bundan dolayı iki disiplin arasındaki çizgi son derece geçirendir. Belki de bu nedenle hala Germanik akademisyenlerin çalışmaları hem arkeologlar hem de sanat tarihçileri için hala vazgeçilmezdir.

Cambridge Arkeoloji Dergisinin 1994'de basılan sayısında "Arkeolojide Estetik Var mı?" başlığı altında bir grup makale yer almıştır. Erken dönemde sanat eserlerinin ana hedefleri olduklarını gösteren arkeologların sayısı hayli fazlaydı. Aslında bu kişiler hazine avcısı/defineci olarak ta isimlendirilebilir⁴. Her ne kadar bu iddia bu dönemin arkeologlarını eleştirmek

³ Birbirine oldukça yakın alanlar olmasına ve Kültür ve Turizm Bakanlığı birimlerinde ayırım gözetmeksizin ayrı sorumluluklar ve yetkiler verilmesine rağmen maalesef Arkeolog unvanı Maliye Bakanlığınca teknik kadro olarak tanımlanmış, sanat tarihçisi kadrosu ise tanımlanmamıştır. Bu durum ciddi anlamda çalışanlar arasında haksızlık ve mağduriyet yaratmaktadır. Bu sorunun çözümü doğrultusunda zaman zaman adımlar atılmış olmasına rağmen tatmin edici olmamıştır. Sürecin detayları hakkında bilgi edinmek için bk. Çal, 2014, s. 107-108.

⁴ Estetiğin arkeolojideki yeri estetiğin içerdiği şeye bağlıdır. Avrasya Demir Çağı'nın seçkin çalışmalarının birinde "sanat üzerine çalışan bir arkeolog arkeolojik teoride kendini estetik merkezin konumuna koymalıdır" denmektedir (Taylor et al.,1994, s. 250). Herhangi bir estetik, elbette bir sanat tanımına ihtiyaç duyar. Sanat dışavurumcu davranışları ve izleyicilerin katılımını içerir. Hepimizin içinde bulunduğu günlük iletişimden (konuşma sanatı, yazı sanatı), yüksek sanatın (şiiirler, senfoniler, sanatçı resimleri) yüksek derecede biçimlendirilmiş, yoğunlaştırılmış ifadelerine kadar uzanmaktadır. Bu nedenlerle yaşamımızdan sanatı hiçbir düzeyde tamamen dışlayamayız. Günlük

anlamına gelse de aynı şekilde sanat tarihçilerinden de bu şekilde çalışanları eleştirmek yerinde olacaktır. Sanat tarihi, arkeolojik bir çerçevede söz konusu olduğunda genellikle küçümseme ya da patronluk taslama tarzındadır. Avrupalı arkeologlardan Martin Rundkvist ve John Collis aynı zamanda moda için uygun şekilde sanat tarihini küçümsemektedirler. Collis, sanat tarihinin 19. yüzyılda baskın ama yine de bizimle çok fazla iç içe olduğunu söyleyen bir paradigma olarak tanımlamaktadır. Örnek olarak sanat tarihsel yaklaşımın Roma villalarının planlarının geliştirilmesi, mozaikçilerin bölgesel üslupları ya da Yunan boyalı seramikleri ile ilgilendiğini belirtmektedir. Collis'e göre "bunlar üst sınıf ve özellikle emperyalist" tarihçiler için çok fazla ilgi alanına sahiptir.

Arkeoloji ve Sanat tarihi Arasındaki Farklar

İlk olarak 1960'larda Amerikalıların öncülüğünde başlayan yeni arkeoloji akımında, arkeolojinin sanat tarihsel boyuttan çok daha fazlasının olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Emperyalist sanat tarihinin 19. yüzyılda egemen olduğunu ve sanatın tarihsel teorisinin yalnızca bu dönemde kısmen örtülü olduğu doğru olsa da sanat tarihinin o zamandan beri değişmediğini ima konusundaki yanlışlık 19. yüzyıl sanat tarihinin, 19. yüzyıl arkeolojisi ile veya 20. yüzyıl sanat tarihinin 20. yüzyıl arkeolojisi ile karşılaştırmak daha yararlı olacaktır.

Sanat tarihi ile ilgili olan nesnelerin kapsamı 19. yüzyıldan beri genişlemiş maddi kültürün güncel araştırmaları alanlarının sayısı giderek artmıştır. Artık sanat tarihçileri Collis'in canlandırdığı emperyalist dünyaların sanatlarıyla ilgilenen üst sınıf bireyler değildir. Örneğin Güney Carolina'daki bir sanat tarihçisi, aslında sanat tarihinden çok arkeolojinin alanına girmesi gereken bir konu olan Amerikan tarlalarında kölelerin üretim tarihini araştırmıştır. Böylesi değersiz sayılabilecek avam sanatı hakkında yapılmaya çalışılan araştırmalar sanat tarihinin sınırlarını doğal olarak genişletmiştir. Sanat tarihçilerinin "Orta Çağ Araştırmalarına" girmeleri de benzer şekilde çalışma alanlarının genişletmesine yönelik bir çaba görünümü arz etmektedir. Örneğin, Orta çağ Araştırmaları Kongresinde "Erken Ortaçağ Seküler Objelerinde Üretim ve Sosyal Reprodüksiyon" gibi atipik oturumun başlıkları her geçen gün artmaktadır. Sanat tarihçileri daha az elit objelere meyil ettikçe sanat tarihi ve arkeoloji arasındaki çizgi daralmaktadır. Hâlbuki sanat tarihçiler Meryemana heykeli gibi kanonik nesnelere veya Orta Çağ kervansarayları, medreseleri veya camileri gibi anıtları araştırmaya devam etmelidir.

Orta Çağ araştırmalarında, en azından 1453 yılına kadar olan sürecini de kapsayan, Osmanlı Arkeolojisinin Türkiye çalışmaları ayağı bugüne kadar oldukça sınırlı kalmıştır.

yaşamsal sanatlar ve büyük A (Art) ile başlayan sanat arasındaki fark birçok kişi tarafından oldukça net olduğu düşünülür. Estetik arkeologlar tarafından zorlu bir alan olarak görülse de estetik tipik olarak yargılamayı içerir, onun ondan daha iyi olduğunu söyleyerek bir şeyin oldukça mükemmel olduğunu ve neden hakkında oldukça az şey söyleyebildiğini sorgular.

Elbette Osmanlı Dönemi'ndeki arkeolojik çalışmalar ile Osmanlı Arkeolojisini birbirine karıştırmamak gerekmektedir⁵. Türkiye'de yapılan arkeolojik araştırmalarda arkeologlar, belki de Cumhuriyet Dönemi'nin erken evrelerindeki devlet ideolojisinin etkisi ile Selçuklu ve özellikle Osmanlı Dönemi'ne uzak kalmayı tercih etmişlerdir. Yoksa batılıların ifade ettiği gibi Türk arkeologları Yunan-Roma sanatını daha romantik buldukları için araştırmamışlardır. Ya da Tütüncü-Çağlar'ın iddia ettiği gibi konuya uzak kalmalarının nedeni elbette Osmanlıca bilmemeleri değildir (Tütüncü-Çağlar, 2017, s.111). Kaldı ki, eğitim müfredatlarında yer alan Yunanca ve Latince dillerinden birisini veya ikisini öğrenerek mezun olan bir arkeolog için Osmanlıca'yı da öğrenmek sorun olmayacaktır.

John Collis, sanat tarihini önceki yüzyılda baskın olan bir model olarak nitelendirmiştir. Ancak tek bir sorgulama satırı yoktur, tekbir sanat tarihinin sağlamlaştırılmış modeli/paradigması yoktur. Aksine sanat tarihi içinde, arkeolojide olduğu kadar ideolojik ve teorik paradigma bulunması gerekir.

Sanat tarihçileri sanat tarihi alanı, sanat tarihi nesnelere ve sanat tarihinin nerede bittiği konusunda oldukça bilinçlidirler. Ancak kimi zaman disiplinler arası geçişlilikler artmaktadır. Hatta son zamanlarda tarih araştırmaları da objeler ve sanatçı gibi konulara kaymaya başlamıştır. Tarihin disiplini içinde bu kayma sonucu alan için endişe verici nesnelere yeniden değerlendirilmesine ve konuların “yüksek sanattan”, bütün maddi kültüre doğru genişlemesine neden olmuştur.

Kimi zaman bazı sanat tarihi uzmanlarının “sanat tarihi yalnızca ve hatta sık sık popüler olarak anlaşılan sanat büyük A (Art) ile ilgilenmez” ifadesi dikkate değerdir. Bu açıkça sadece yüksek kültür nesnelere hitap etmediği anlamına gelir. Daha tanınabilir bir tarihi eser, sanat tarihçisi hedef kitle ve tüketicisi kim olursa olsun görsel iletişim ile ilgilenmektedir. Prof. Dr. Halit Çal'ın 2014 yılında yayınlanan makalesinde de aynı görüş savunulmakla birlikte, arkeolojinin sanat tarihinin bir alt alanı olduğu savunulmaktadır (Çal, 2014, s. 104). Ancak bu görüşün ne kadar tarafsız olduğu da sorgulanmalıdır. Görsel iletişime yapılan vurgu, arkeologlar tarafından daha geleneksel olarak kabul edilen sorgulama alanlarını içerecek şekilde, sanat tarihinin erişebileceği çeşitli materyalleri açtı.

Son zamanlarda sadece birkaç arkeolog estetiğin arkeolojideki rolünü tartışmıştır. Estetik bazen sanat ile karıştırılsa da estetiğin sanat tarihinin sadece bir dalı olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Estetikle uğraşmak bize hangi nesnelere göz önünde

⁵ Tütüncü-Çağlar, 2017, s.110. Bu konuda yaptığı çalışmasıyla özellikle Osmanlı Arkeolojisi alanında var olan başlıca sorunlara odaklanmış ve bu konuda çalışma yapacakların mutlaka Osmanlıca'yı hâkim olmaları gerektiği üzerinde durmuştur.

bulundurduğunu düşünmemize neden olur. Bu ayrım kültürel olarak değişken olsa da genellikle estetik değere sahip olan yalnızca belirli sanat eserleri vardır.

Arkeologlar ancak palinoloji, dendrokronoloji ve diğer uzmanlık gibi disiplinler arası araştırmalarda, rasyonel sayılabilir veriler ve bilimsel açıklamalar ile uğraşırken çok daha rahat ve iddialı görünmektedirler. Buna karşılık, estetik ve sanat tarihinin görsel okuryazarlığı ile artık kendilerini daha az rahat hissetmektedirler. Bu durum arkeoloji ile sanat tarihi arasında gerçekten farklı bir rekabet doğurmaktadır.

Estetiğin temel olarak arkeolojinin kayguları dışında kaldığını kabul etmemize rağmen, arkeolojinin nerede bittiği ve sanat tarihinin nerede başladığı konusunda pek bir anlaşma yok gibidir. Bir disiplin olarak arkeoloji alanlar ve ortak araştırmalar arasındaki alışkanlıklarla karakterizedir. Aslında belki de arkeoloji çalışmalarında estetiğin uygun katkısından daha az çekişmeli konular olabilir. Erken dönemlerde kazı yapan arkeologların sayısı, sanat eserlerinin geri kazanılmasını temel amacı olarak gören sanat tarihçilerinden biraz daha fazladır. Bu durum, Alcubierre'nin Herculaneum'daki hazine avcılığından bu yana oldukça değişmiştir. 20. yüzyılda profesyonel arkeologları, hazine avcısı geçmişlerinden tamamen uzak durmakta ve önceden algılanan tat ve değer kavramlarından ziyade, onu yaratan toplumlar açısından geçmişin malzemesini anlamaya çalışmaktadırlar. Acaba arkeologlar artık estetiği görmezden mi gelmelidirler? Ya da daha titiz bir yaklaşım geliştirerek daha önceki insan geçmişini anlamaya ve onu daha etkili bir şekilde yorumlamaya mı çalışmalıdırlar (Taylor et al. 1994, s. 249-269).

İskandinav ülkelerinde ve Amerika'da arkeologlar önemli oranda disiplinler arası çalışmalara doğru yönelmiş, özellikle kanıtlanabilir ve ölçülebilir sonuçların alındığı fen bilimlerine odaklanmış durumdadır. Bu nedenle palinoloji, dendrokronoloji, osteoloji gibi yöntemlerle yapılan araştırmaların sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır⁶.

Değerlendirme

Sonuç olarak, Arkeoloji Bilimi giderek Sanat Tarihi alanından uzaklaşmaktadır. Yakın bir gelecekte arkeoloji tamamen sanat ve estetikten çok insanoğlunun dününü araştıran, bulan, açığa çıkartan, belgeleyen ve tasnif eden bir bilim dalı olacaktır. Böylece “Osmanlı Dönemi Kalıntılarını” Sanat Tarihçiler mi, yoksa Arkeologlar mı kazmalıdır veya “Osmanlı Arkeolojisi”, Arkeoloji'nin mi yoksa Sanat Tarihi'nin mi alt uzmanlık alanı olmalıdır gibi tartışmalar kendiliğinden ortadan kalkacak; düne kadar olan her şeyin bulunup açığa çıkartılması arkeologların görev alanına girecektir.

⁶ Wicker, 1999, s. 161-171. Çalışmanın birçok bölümünde adı geçen kaynaktan faydalanılmıştır.

Bu sonuca göre geleceğin arkeolojisi nasıl olmalıdır konusunu da tartışmaya açmakta fayda vardır. Arkeoloji biliminin daha ilk kuruluşunda sistematik bir araştırma stratejisine sahip olmaması, bilim insanlarını arkeolojinin nasıl uygulandığından çok, neden ve nasıl başladığı sorusu üzerine yoğunlaştırmıştır. Zaten hâlihazırda bugün arkeoloji bölümlerinin ders programlarına bir göz atılırsa derslerin yoğun olarak eser, üslup, sanat gibi kavramlar üzerine yoğunlaştığı görülür (seramik sanatı, heykel sanatı, portre sanatı vb.). Arazi uygulamaları ile ilgili dersler neredeyse yok denecek kadar azdır. Kazı ve belgeleme teknikleri konusu bile ancak son yıllarda arkeoloji bölümlerinin ders müfredatına girmeyi başarabilmiştir. Mevcut teknik konularda arkeologların yetersiz bilgi birikimine sahip olmaları, bu konuda onları disiplinler arası çalışmalara yöneltmiştir. Zaten yapılması gereken teknik konuların arkeologlar tarafından üstlenilmesi değil, bu alanlarda çalışan uzmanlardan destek alınmasıdır. Günümüz arkeologlarının teknik konularda yeterli donanıma sahip olmamaları, sonradan gelecek jenerasyonlar için negatif bir etki oluşturmamalıdır. Önemli olan bu konudaki eksikliklerin görülüp, geleceğin arkeoloji eğitimini sanattan çok teknik konulara göre şekillendirmek olmalıdır. Bu eğilim kuşkusuz gelecek nesil arkeologları için son derece olumlu etki sağlayacaktır.

Arkeoloji bilimi için teknoloji çok önemli ve takip edilmesi gereken bir alan olmalıdır. GIS (CBS) sistemleri, drone (insansız hava aracı) kullanımı ile hava fotoğrafları, buluntuların üç boyutlu taranmasında ve çiziminde kullanılan teknolojiler bizzat takip edilmelidir.

Bu bağlamda doluluk oranları son yıllarda ciddi biçimde azalmaya başlayan Arkeoloji Bölümlerinin geleceği de masaya yatırılmalıdır⁷. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın müzeler ve koruma kurulları gibi birimlerinde veya Belediyelere ait kültür ve turizm bürolarında istihdam edilen arkeologlar, ülkemizde sayısı altmışı geçen arkeoloji bölümlerinin kontrolsüz ve abartılı şekilde öğrenci almaları nedeniyle çok fazla mezun vermeye başlamıştır. Aslında bu dezavantajlı durumu, arkeolog atamalarında liyakat, donanım ve lisansüstü eğitim gibi özellikler dikkate alınmaya başlanırsa avantaj haline getirmek mümkündür. Diğer bir ifade ile atamalarda dört yıllık lisans eğitimini tamamlayan arkeoloji mezunları yerine, diğer bazı kurumlarında olduğu gibi, lisansüstü, yani alanında yüksek lisans ve doktora yapmış arkeologları tercih etmesi daha isabetli olacaktır. Bugün Batı ülkelerinde olduğu gibi müze müdürlerimizin en az doktoralı, müze uzmanlarının ise bir alanda uzmanlaşmış en az yüksek lisans derecesine sahip arkeologlar arasından seçimi yapılmalıdır. Bu durum mesleki alanda kalite artışını beraberinde

⁷ Türkiye'de arkeoloji bölümlerinin yaygınlaşmasına rağmen doluluk oranlarının azalmasındaki temel nedenlerden biri bölümün eşit ağırlıkla öğrenci alması olarak gösterilmektedir. Zira iş kaygısı nedeniyle bölüm seçiminin yapılmaması mantığı yürütüldüğünde, neredeyse iş olanaklarının aynı olduğu ancak tamamen sözel alandan öğrenci aldığı için doluluk oranları yüksek olan edebiyat fakültesinin diğer bölümlerini de sorgulamak gerekecektir.

getirdiği gibi, aynı zamanda müzelerde uzmanlık alanlarıyla ilgili sürekli çalışma yapan, akademik dünya ve eğitime saygılı, bilime katkı sağlayan meslek uzmanlarının doğmasını sağlayacaktır. Ayrıca böyle bir uygulama, alanda lisansüstü eğitim alan çok sayıda arkeoloğu verdikleri emek ve çalışma ile paralel olarak ödüllendirecektir.

Aslında Sağlık Bakanlığı'nın uzmanlık eğitimini tamamlayanlara yaptığı uygulama çok değerlidir ve örnek alınması gereken bir model olarak gösterilebilir. Sağlık Bakanlığı Üniversitelerde ya da Devlet Hastanelerinde uzmanlıklarını tamamlayan hekimlerden başarılı olanları kadro şartları elverdiğince mevcut biriminde istihdam etmeye çalışırken, diğerleri için ise boş kadro ve ihtiyaç durumu gözeterik tercihlerine göre başka sağlık birimlerine atamaktadır. Böylece daha fazla eğitim alarak uzmanlaşan, mesleğine daha çok emek veren kendine yatırım yapan bireyler, herhangi bir şekilde işsiz kalmak durumuyla karşı karşıya kalmamakta, diğerlerine göre daha fazla verdiği emeğinin karşılığını almaktadır. Unutulmamalıdır ki, **iyi bir profesyonelin tahsiline her zaman için devam etmesi gerekir**. Bu durum aynı zamanda meslek sahipleri arasında rekabeti artıracak ve doğal olarak kaliteyi de yükseltecektir.

Mevcut durumda daha fazla eğitim alanın almayandan hiçbir farkı olmadığı gibi, bu konuda birazcık gayret gösterenlere diğerleri tarafından küçümseyici bir gözle bakılmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu ve Kültür ve Turizm Bakanlığı önerilen sisteme geçerek, bu konuda kaliteyi artırıcı iş birliğine ilk adımı atabilirler. Diğer bir ifade ile uzmanlık eğitimlerini destekleyebilirler. Bu durum aynı zamanda mezun adaylar arasından haklı ve yerinde bir seleksiyon da sağlayacaktır. Mevcut standartlarda yükseltilmeye gidilmesi önerimiz, salt arkeologlar için anlaşılmalı, mezun patlaması yaşanan Sanat Tarihi, Eskiçağ Dilleri, Hititoloji, Antropoloji gibi yakın bilim alanlarını da kapsamalıdır.

Kaynaklar

- Çal, H. (2014). Türkiye'de sanat tarihinin durumu. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Türkoloji Yazıları*, 7(21), 85-114.
- Engelmark R. and Linderholm, J. (1997). The role of environmental archaeology; To measure- to interpret, or both?. *Proceeding of the VII Nordic Conference on the Application of Scientific Methods in Archaeology*, 1996 in Iskos-Helsinki, 9-13.
- Freedberg, D. (1994). Context, visuality, and the object of art history. *ArtB*, 76(3), 394-396.
- Meyer, L. (1987). Toward a theory of style. Lang. B. (ed.) In *The concept of style* (Ithaca) (p. 21-71).
- Ridgway, B. S. (1986). The state of research on ancient art. *ArtB*, 68, 7-23.
- Timothy, T., Vickers, M., Morphy, H., Smith, R.R.R. and Renfrew, C. (1994). Is there a place for aesthetics in archaeology?. *CAJ*, 4(2), 249-269.

- Taylor, T., Vickers, M., Morphy, H., Smith, R.R.R., Renfrew, C. (1994). Viewpoint: Is there a place for aesthetics in archaeology?. *Cambridge Archaeology*, (4), 249-269.
- Tütüncü-Çağlar, F. (2017). The historiography of Ottoman archaeology: A terra incognita for Turkish archaeologist. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, III(1), 109-122.
- Wicker, N. L. (1999). Archaeology and art history: Common ground for the new millenniumi *Medieval Archaeology*, 43(1), 161-171.
- Wölfflin, H. (1950). Principles of art history. M.D. Hottinger (trans.), New York.

Extended Abstract

This paper will discuss the reasoning behind the problems between archeology and art history. It will also discuss today's situation and suggestions for future developments of scientific practice. Also, it will also discuss and explain how the science of archeology should really identify as. These discussions will allow us to impeach the future of archeology by identifying the problems today.

The science of Archeology has been defined as a field that covers most of the objects that have been made and used in the past period of time. It is under the work description to find, research, describe and classify the artifacts. On the other hand, Art History is a field that investigates the visual arts. Archeology and Art History are both about material culture, but only specific objects have been identified as under art historian work description. It is not an easy job to determine which objects are ecstatically pleasing and which aren't. Between these two fields the identification and the classification of the objects would be needed first. From these reasons, art historian description has been overlapped with archeological discipline. The science of archeology has become more distant from art history as time progresses.

For some reason in Turkey, the difference between art history and archeology has been divided by time scale. According to that division period between prehistoric to byzantine has been assigned for archaeology. The time period between Byzantine, Seljuk and Ottoman period has been assigned for art historians. According to this, work descriptions need to be impeached first then identified clearly. If not the creation and division between two jobs in the 1990s won't be necessary.

During the Ottoman period, archeology wasn't necessarily attracting any attention. It stayed the same until Osman Hamdi Bey has established a museum and created a law to protect cultural assets named 'Asar-i Atika Niamnamesi' in 1869.

This law is the only archeological development that has been done in the Ottoman period, where/were on the other hand, contemporary countries has been developed as an idea for filling their museums by luxurious objects. Because of this Ottomans and other countries haven't tried to identify the objects by its methodological and sociological description in the 19th century. In Turkish history, archeology and archeological surveys have been started by governments' support at the start of the 1930s. This helped archeology to be an independent science in Turkey.

Both archeology and art history are related to material culture. Although art historians find some of these objects to be suitable for their research. As R.R.R. Smith, who is an important expert on classical archaeology, describes it is actually easy to divide and share objects. He divides the two as 'objects and art objects'. It is hard to decide between two by that only description. Art historian's works on the fine artistic/art objects. Where in archeologists works on every ruin that was made by human beings.

The terminology and typology that have been used in archeology and art history come from German studies, which are quite similar. This reasoning creates a misunderstanding that can be mixed between.

Today archeologists are more comfortable when researching the rational science like palynology, dendrochronology, and other disciplines. Where they are less comfortable when working on art and estatical fields. This situation stars a different competitions between archeology and art history.

It is really important for the science of archaeology to follow the new developments in science and technology. Some of the most important technologies like GIS, drone and aerial photography, 3d scanners, and new developments on drawings should be known by archeologists. According to this, it is crucial to discuss the future of archeology when the occupancy rate keeps dropping in courses. Even though there are many graduates that are waiting to be hired by the Culture and Tourism Ministry, museums and municipalities. This situation can be managed by educating and inspiring the younger generation about the new technology, which can be used as an advantage on their competition. It would be essential if those employers would hire more educated candidates with masters and Ph.D. graduates instead of undergraduates. This won't only create more qualified people on the field but also people who contribute to science and academy.